

İBRANİLERİN ÖN ASYA'DAKİ KİTLESEL GÖÇLERİ, SÜRGÜNLERİ VE YANSIMALARI (YAKLAŞIK MÖ 2000 – MÖ 539) *

Murat SU

Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, Türkiye
mrt_su.ebox@yahoo.com

Orcid ID: 0009-0004-3776-5215

Makale Geliş Tarihi: 17/09/2024

Makale Kabul Tarihi: 18/11/2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Su, M. (2024). İbranilerin Ön Asya'daki Kitlesele Göçleri, Sürgünleri ve Yansımaları (Yaklaşık MÖ 2000 – MÖ 539). *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(54), 173-182.

Öz

Bilimsel çalışmalardan önce, bugünkü Yahudilerin ataları olan İbrani kavminin zaman çizelgesi ve tarihsel doğruluğu Eski Ahit'te anlatıldığı gibiydi. Zaman içinde, arkeolojik eserlerin keşfi ve Yahudi tarihi hakkında yeni bilgilerin ortaya çıkmasıyla, birincil kayıtlara dayanan bilgiler de çeşitlendi. Arkeolojiden elde edilen bu bilgiler, Kutsal Kitap'ın eski İsrail'le ilgili anlatımının doğruluğunu sorgulanır hale getirmiştir. İbrahim ve ailesinin Tanrı'nın emriyle Ur kentinden Filistin'e göçü bu kavmin ilk yolculuğudur. Filistin'deyken kıtlık ve diğer nedenlerle Mısır'a göç eden İbrani halkı, uzun süre köleleştirildikleri Mısır'dan Musa önderliğinde çıkmıştır. Saul döneminde Filistin'de ilk krallıklarını kuran kavim, Davut ve Süleyman'ın hükümdarlıklarından sonra yıkılmıştır. İsrail kabileleri krallığın yıkılmasından sonra ayrılmış ve daha sonra Yahuda ve İsrail krallıklarını kurmuşlardır. MÖ 734-722 yıllarındaki Asur istilası ve MÖ 597-586 yıllarındaki Babil istilası bu sonraki krallıkları yıktı ve Yahudi halkı Filistin topraklarından sürgün edildi. Persler MÖ 539'da Babil'e son verdiğinde, Pers İmparatoru Kiro'sun İsrail halkını esaretten kurtaran fermanı sayesinde İsrail halkı köleleştirildikleri Babil'den Filistin'e dönmeye başladı.

Bu çalışmada, İbranilerin tarih sahnesine ilk çıkışları, İbrahim'in önderliğinde Mezopotamya'dan gerçekleşen göçün zamansal doğruluğu ve Filistin'e gerçek anlamda ne zaman yerleştikleri incelenmektedir. İsrail halkının göç teması, "vaat edilmiş topraklarda" kurdukları krallıklar ve sürgün edilmişleri tarihsel bir perspektiften değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İbraniler, Göç, Filistin, Sürgün, Babil

* Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

- Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemektedir.

**MASS MIGRATIONS, EXILES AND REPERCUSSIONS OF THE HEBREWS IN ASIA
(NEAR CA. 2000 BC - 539 BC)**

Abstract

Before scientific study, the timeline and historical accuracy of the Hebrew tribe, the ancestors of today's Jews, was as described in the Old Testament. Over time, with the discovery of archaeological artifacts and the emergence of new information about Jewish history, information based on primary records has diversified. This information from archaeology has called into question the accuracy of the Bible's account of ancient Israel. The migration of Abraham and his family from Ur to Palestine at God's command is the first journey of this tribe. While in Palestine, the Hebrew people migrated to Egypt due to famine and other reasons, and were led out of Egypt under the leadership of Moses, where they were enslaved for a long time. The tribe established their first kingdom in Palestine during the reign of Saul and was destroyed after the reigns of David and Solomon. The tribes of Israel separated after the fall of the kingdom and later established the kingdoms of Judah and Israel. The Assyrian invasion of 734-722 BC and the Babylonian invasion of 597-586 BC destroyed these later kingdoms and the Jewish people were exiled from the land of Palestine. When the Persians put an end to Babylon in 539 BC, the people of Israel began to return to Palestine from Babylon, where they had been enslaved, thanks to the Persian Emperor Cyrus' decree freeing the people of Israel from captivity.

This study examines the first appearance of the Hebrews on the stage of history, the temporal accuracy of the migration from Mesopotamia under the leadership of Abraham, and when they actually settled in Palestine. The theme of the migration of the people of Israel, the kingdoms they established in the "promised land" and their exile are tried to be evaluated from a historical perspective.

Keywords: *Hebrews, Exodus, Palestine, Exile, Babylon*

Giriş

İsrail'in tarihinin başlama noktasını ancak İsraili bir halkın Filistin'e yerleştikleri zaman ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu tarihleme de 13. Yüzyıl ve sonrası olabilir. Öncesinde somut bir tarihsel kayıt ve İsrail halkına ait somut bir iz yoktu. İsrail'in ataları göçebe gezginlerdi ve bunlar İsrail tarihinin öncesine aitti. Ancak varlığı somut olarak bilinen bir halkın tarih öncesi de o halkın tarihinin bir parçasıdır (Bright, 2000, s. 54). Eski İsrail hakkında Kutsal Kitapta yazarların başvuracak hiçbir arşivleri olmadığından burada Eski İsrail hakkında geçen bilgiler tarihsel nitelik kazanmaz. Kutsal Kitabın amacı İsraililer için birleşik bir gelenek oluşturmaktı. Bu yüzden Kutsal Kitap bilgileri gerçek bir tarihi yansıtamazdı. Kutsal Kitap için "William Foxwell Albright'ın deyişimiyle dindar bir kurgudur" sözü yanlış olmayacaktır. MÖ 1500-1000 civarında Filistin'deki arkeolojik sonuçlar ise orada sadece birkaç kentin olduğunu gösteriyordu (Şekem, Dothan, Tell al-Far, Hephher ve Kudüs). Dolayısıyla buradaki dağlık bölgelerde küçük köy kalıntılarında rastlanmamıştır. Fakat 12 ve 11. Yüzyıllarda bu orta dağlık bölgelerde yerleşimler çoğalmış ve yüzlerce köy kalıntıları bulunmuştu. Ayrıca Filistin bölgesini de içine alan Kenan bölgesindeki "Kenanlılar" o bölgedeki etnik bir halkı da ifade etmiyordu. Pastoral göçebe insanları ya da başka sebeplerden bu bölgeye taşınan ve yaşayanların tamamını kapsayan bir ifadeydi (Ahlström, 1995, s. 587-588). Yahudi Kutsal Kitabı'ndaki efsanevi hikâyeler ve edebi türler Yahudi atalarına özgü olsa da, modern arkeolojik kanıtlar akademisyenlerin eski İsrail hakkında daha gerçekçi olmalarına ve aynı zamanda Kutsal Kitap'taki olaylar ve süreçler arasında ayırım yapmalarına yardımcı olmuştur. Başka bir deyişle arkeolojik kazılardan elde edilen kanıtlar, İsrailoğulları ve

çevrelerindeki toplumların günlük yaşamlarına, nasıl yaşadıklarına ve kimlerle ticaret yaptıklarına dair gerçekçi bilgiler sağlamıştır. Yapılan kazılar sayesinde Kutsal Kitap'ta adı geçen şehir ve kasabaların yerleri ortaya çıkarılmıştır. Bu modern bilimsel yöntemlerin sonuçları bize Kutsal Kitap'ta kaydedilen bazı ünlü olayların hiç yaşanmadığını ya da birçok olayın modern bilimle uyuşmadığını göstermektedir. Arkeoloji, Kutsal Kitaptaki tarihsel yanlışların yeniden uygun şekilde inşa edilmesine yardımcı olmuştur (Finkelstein ve Silberman, 2001, s. 4-5). Eski Çağ'da yaklaşık MÖ 2000'lerde, bugünkü Yahudilerin atası, İbrani kavminin varlığının ilk izlerine Mezopotamya'nın antik Ur kentinde rastlanır. İbraniler'in atası İbrahim'in bu kentten başlayan ilk yolculuğu, onu ve ailesini önce günümüzde Urfa'da bulunan Haran bölgesine, oradan da Kenan topraklarının içinde olduğu Filistin'e getirmiştir. İbrani kavminin tarihte ilk kez görüldükleri Mezopotamya'dan ayrılışları kutsal kitaba göre ilahi bir mesajla başlar. Bu kabilenin tarih sahnesindeki yerini anlatmadan önce, bugünkü Yahudi halkının en eski zamanlardan günümüze kadar hangi isimlerle anıldığını açıklamak gerekir. Kaynaklarda 'Ubr/'Abr ve Beni 'İbr/'Abr kabilelerinden oldukları ve bundan farklı olarak Hz. Nuh'un oğlu Sam'ın torunları olan 'Aber' (Eber) adı anılmaktadır (Ballı ve Gökçe, 2021, s. 62). İbranilerin kutsal kitabı Tevrat'ta bu kavmin ilk zikredildiği isim, İbrani olarak geçmektedir. Sami dilinde 'br, "karşıya geçmek" anlamı taşır ve bu anlam İbraniler de, Eski Ahit'te "nehirin diğer tarafından gelenler" anlamında kullanılmıştır (Ay Arçın, 2018, s. 2). Kutsal kitaba göre, ata İbrahim'in torunu Yakup, Sina çölünde Tanrı ile güreşti, bu yüzden kabileye İsrailoğulları (Yisrael) adı verildi. Tanrı tarafından Yahudi halkına gönderilen peygamber Musa'nın zamanında Musevi olarak biliniyorlardı. Kral Süleyman döneminden bu güne "Yahudiler" adı altında varlıklarını sürdürdüler (Örücü, 2018, s. 203). İbrani halkı tarafından kullanılan Yahudi adının birkaç farklı anlamı daha vardır. Biri İshak oğlu Yakup'un dördüncü oğlu Yahuda'nın ve kabilesinin adı, diğeri ise İbrani halkının yaşadığı bölgenin adıdır (Aykıt, 2018, s. 9-10).

İbrani kavminin Mezopotamya'dan çıkıp geldikleri Kenan toprakları, konumu itibariyle zaman zaman Mısır devletinin ve bölgeye hâkim olan diğer devletlerin hâkimiyeti altına girmiştir (Yıldırım, 2023, s. 175-176). MÖ 734-722 yılları arasında Kenan toprakları, Asur Devleti'nin istilasına uğramıştır. MÖ 597-586'da ise Babil Devleti tarafından istilaya uğramıştır. MÖ 333'de Makedonyalı İskender'in ve son olarak Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altında olmuştur. Yahudilerin Filistin'de kurduğu Birleşik İsrail Krallığı'nın dağılmasından sonra bu bölgede adı geçen devletlerin işgalleri sırasında Yahudilerin yaşadığı Filistin ve Kudüs tahrip edilmiş, Yahudilerin kutsal tapınağı Süleyman Mabedi yıkılmış ve nihayetinde Yahudiler bu topraklardan sürgün edilmiştir. MÖ 539'da Pers İmparatoru Kral Kyros, Babil İmparatorluğu'na son verdikten sonra Yahudi halkını sürgünden kurtaran bir ferman yayınladı. Bu sayede Yahudiler tekrar Filistin'e dönme şansını yakalamışlardır. Yahudilerin büyük çoğunluğu sürgünde oldukları Babil ülkesinden Filistin'e göç ederken, Yahudilerden bir kısmı Babil'de kalmayı tercih etmiş. Bunlar muhtemelen sürgün döneminde asimile olan ve Babil'de zengin olup kalmayı tercih edenlerdir. Bunların dışında içlerinden ayrılan bazı gruplar ise Babil topraklarından Doğu Akdeniz'in çeşitli bölgelerine göç etmiştir (Erdemir ve Erdemir, 2011, s. 183-184).

1. İbrani Kavminin Yerleşimine Ait Arkeolojik Tespitler ve İlk Göç Hareketi

Arkeolojik kazı ve bilimsel araştırmalar neticesinde İbraniler'in de yaşadığı Filistin ve çevresinde bulunan ilk insan kalıntılarına, Ürdün ve Güney İsrail'deki Negev bölgesinde MÖ 17.000'den önce Paleolitik Çağ'da rastlanmıştır. Paleolitik Çağ'dan sonra, Neolitik Dönem'e ait (MÖ 8000-5000) kalıntılara Ürdün Vadisi, Judea ve Jeriko (Filistin) şehrinde rastlanmıştır. İbrani kavminin Kenan topraklarına yerleştiği tarihsel dönem ise daha çok Kalkolitik (Bakır) Çağ'a denk gelmektedir (MÖ 3300-1200). Orta Bronz Çağı'nda (MÖ 20-16) ise bu bölgeye genellikle Mısır Devleti'nin hâkim olduğu görülmektedir. Bronz Çağı'nın sonuna doğru (MÖ 1550-1200) Mısırlılar

Kenan topraklarına düzenledikleri seferler neticesinde bölgeyi egemenlikleri altında tutmaya devam etmiştir. MÖ XII. yüzyılın ortalarından sonra Kenan bölgesi, İsrailoğullarının işgaline uğramıştır (Basalel, 2000, s. 26-27; Yıldırım, 2019, s. 114-115). İbrani toplumunun yerleşiminin tarihsel tespiti MÖ 1200-1000 civarında olup, Filistin'deki yerli halktan başka gözle görülür bir çeşitlenme vardır. Fakat bu tarihten önceki metinler ve ören yerlerinden elde edilen buluntular, orada Mısırlıların olduğunu gösteriyor. Filistin'in Gazze, Yaffa, Bet Şean ve Tel Afek (Aphek) şehirleri Mısırlıların kontrol noktaları olmuştur. Ancak bu durum M.Ö. 1000 yıllarında, daha önce bölgeye ait olmayan İsraili topluluğun varlığının gözle görülür bir şekilde fark edilmeye başlamasıyla değişti. Bu varyasyonu açıklayacak tek bilgi Yeşu'nun anlattıklarıdır (Kuhrt, 2013, II/ s. 57). Geç Tunç Çağı'nda ise Filistin'de kurulmuş kent devletleri sisteminin köklü bir dönüşüm geçirdiği ve MÖ 1000 dolaylarında İsraililerin parçası olduğu birçok kent görülmüştür (Kuhrt, 2013, II/ s. 74). İbrani kavminin yerleşimine dair açıklamaların ve araştırmaların geneline bakıldığında, başta her ne kadar göçebe kırsal kesim insanları olsalar da, Kenan şehirleriyle yakından ilişki kurduktan ve oraya yerleştikten sonra göçebe yaşantı biçimlerinde yerleşik düzen esintileri görülmüştür. Bunun bir kanıtı olarak Amelie Kuhrt'un eserinde Mendenhall'ın savunduğu düşünceye göre, İsrailoğulları "Amarna" mektuplarında "apirul-habiru" olarak bilinen kanun kaçakçıları ve topraksız köylüler adının dil kökeninin Eski Ahit'te İbrani toplumu için (İbri) adıyla uyuştüğünü savunmuştur. Farklı bir şekilde söylemek gerekirse, İsrailoğulları, Mezopotamya'da şehir devletlerinden kaçan ve geldikleri Filistin diyarında görece köy düzeninde yaşayan siyasi sürgünlerdir (Kuhrt, 2013, II/ s. 71). MÖ XIII. yüzyılın son dönemlerinde Filistin topraklarında yerel etnik kabileler vardı. Bu kabileleri "Moabiler, Amoniler, Medyaniler, Edomiler" olarak sayabiliriz. Filistin'deki bu kabilelerden başka, İsraililer adında bir kavim ortaya çıkmıştır. (Montet, vd., 2006, s. 37-38).

Antik dönemdeki İbranilerin atası İbrahim'in babası Terah ve ailesi, Güney Mezopotamya'nın Ur kentine göç ettiğinde İbrahim çoktan doğmuştu. Babası Terah, Ur kralının askeri bir yetkilisiydi. Ur kenti o dönemde yaklaşık 250 bin nüfusa sahip, zengin bir ticaret şehriydi. Kentin ticaret havzası o dönemde Mezopotamya'nın ötesine kadar uzanıyordu. Ancak dönemin siyasi olayları ve bölgede yaşanan üstünlük mücadelesi yüzünden ticaret yolları zarar görmüştü. Terah, bu sebepten dolayı Ur kentinden Haran'a geldi. Buradayken Filistin'e gitmeyi planlıyordu ancak vefat etti. Onun ölümü, İbrahim'in Filistin'e gidişinden 60 yıl sonraydı (Biberfeld, 1948, s. 118). İbrahim ve ailesinin kökeninin varlığı Prof. Dr. V.G. Childe'ye göre Mezopotamya'nın kuzeyinde bulunan ve o dönemde Hititlerin kontrolünde olan "Ura" kentiydi. Bu kent Akad belgelerinde ticaret yapılan bir başkentti. Yine V.G. Childe'ye göre, Yararılış'daki pasajlara dayanarak İbrahim ve soyunun Akadca'da "tamkari" olarak bilinen gezgin tüccarlar olduklarını iddia eder. Ayrıca V. G. Childe, Ur'u "Keldaniler" ile özdeşleştirmeden kastın, eğer "Keldaniler" Kaldu topraklarına ait anlamındaysa bunun bir tarih yanılışı olduğunu da söyler (Saggs, 1960, s. 200-209). İlk tek tanrılı din olarak bilinen Yahudiliğin temsilcisi İbrahim, Tanrı'nın emrine uyarak Mezopotamya'da bulunan antik Ur kentinden ayrılıp Kenan diyarına gitmek için göç etmiştir (Brenner, 2011, s. 8). Kutsal kitapta Rab, İbrahim için "Ülkeni, akrabalarını, baba evini bırak, sana göstereceğim ülkeye git" demiştir. İbrahim, Rabbin bu çağrısıyla Ur kentinden çıkıp önce Harran'a gitmiştir. Daha sonra da Filistin'de bulunan More Meşesi'ne ve ardından da bugünkü Kudüs'ün kuzeyindeki Beytel'in doğusuna giderek çadırını Beytel ile Ay kentinin arasına kurmuştur (Kitab-ı Mukaddes, 1997, s. 10-13). İbranilerin atası olarak bilinen İbrahim, kutsal kitap Tevrat'ta Arami, yani "göçebe, dağlı" olarak belirtilir. İbrahim, antik Ur şehrinden ayrılıp ilk olarak Harran'a gelir. Buradan Kenan ülkesine (Filistin coğrafyasını da içine alan coğrafi bölge) geçmiştir (Gürkan, 2008, s. 23). Filistin topraklarından önceki uğrak noktası, Filistin'in sınır komşusu Ürdün ülkesinin doğu kesimleri olmuştur. Ata İbrahim önderliğindeki Edom (Iduema),

Moab ve Ammon kabileleri bu bölgeye yerleşmiştir (Nana, 2008, s. 26). İbrani kavmi bir müddet Arap yarımadasındaki çöllerde yaşadıkdan sonra “Bereketli Hilal” diye bilinen yerleşik hayat için elverişli bölgelere göç etmişler ve buralarda geçimlerini çoban olarak sağladıkları görülmüştür (Örücü, 2018, s. 205).

İbrani kavminin atası İbrahim (Avram/Avraham), kardeşinin oğlu Lût ve onun kabilesiyle beraber Suriye sınırının yakınında Kharran (Harran) bölgesine gelir. Bir süre sonra buradan ayrılıp Filistin’e gelirler. Filistin’e geldiklerinde Negeb veya güney Filistin’e yerleşmişlerdir. Filistin’e yerleşen İbrahim ve kavmi, burada kıtlıkla karşılaştıklarında Mısır’daki Gosen topraklarına göçmüşlerdir. İbrahim, Filistin’deki kıtlığı gördüğünde Mısır’daki bolluğu duymuştu. Hem bu sebepten hem de Mısır ülkesindeki insanların kendi tanrısı hakkında ne düşündüklerini öğrenmek için Mısır’a gitmeye karar verdi (Flavius, 1981, s. 71). İbraniler, Filistin’den ayrıldıklarında Mısır’daki Nil Nehri yakınında olan Tahpanhes kentine, güneye inerken de Memphis’e ve özellikle güneydeki Pathro’a gelmişti (Schama, 2019, s. 19). Yakup oğlu Yusuf’un, Mısır’a girişinden sonra Hiksos kralının unvanları arasında Yakup’un zikredilmesi, Mari ve Amarna metinlerinde “*göçebe halk/alt sınıftan topluluklar*” kelimelerinin kullanılması ve MÖ XIII. yüzyılda (İktidar Dönemi MÖ 1235-1124) Merneptah tarafından dikilen ve İsrail taşı olarak bilinen taşta zikredilen İsrail kelimesinden başka, İsrail tarihi ile ilgili başka bir kayıt yoktur (Yıldırım, 2019, s. 69; Aydın, 2004, s. 29). İbrani halkı Filistin’den Mısır’a geldiğinde, Firavun’un yönetiminde yaşamışlar ve bir süre Mısır’da kalan İbraniler Filistin’e geri döndüler. Modern dönem arkeolojik kanıtlar, Eski İsraililerin Mısır’dan Çıkış ve Sina Çölü’nde yaptığı 40 yıllık bir sürenin gerçekte var olduğuna yer veremez. Örneğin, Musa’nın MÖ 13. Yüzyılda Trans-Ürdün taraflarında yaşadığı ve İncil geleneklerinin de bu bölgede meydana çıktığı varsayılmış olsa da, arkeoloji disiplini Musa’nın gerçek bir tarihsel kişilik olduğunu doğrulayamaz (Dever, 2001, s. 113). İbrahim ve Lût’un yolları Filistin’de ayrıldı ve Lût kabilesiyle birlikte kendi adıyla anılan Lût Gölü çevresine yerleşti. İbrahim ve kabilesi, Lût Gölü’nün batı yakasında, günümüzde El Halil (Hebron) kentine yerleşti. (Montet vd., 2006, s. 40-41). Tevrat’ın ilk kitabı olan Yaratılış’ ta yazan bilgilere göre İbraniler, İshak oğlu Yakup zamanında da Mısır’a göç etmişlerdir. Yakup’un oğlu Yusuf Mısır ülkesinde Firavun’un yanında önemli bir konumdayken Mısır’da kıtlık baş gösterdi. Yusuf; babasını, kardeşlerini ve kendi halkını Mısır’a davet etti ve onları Mısır’ın Gosen bölgesine yerleştirdi ve onlara Ramses bölgesinde mülk verdi (Kitab-ı Mukaddes, 1997, s. 43-50).

2. Birleşik İsrail Krallığı ve İsrail - Yahuda Krallıkları (MÖ 1200 - MÖ 576)

Tevrat’ın “Mısır’dan Çıkış” kitabında geçen bilgilere göre, krallık kurulmadan çok önce Amram oğlu Musa, Firavun II. Ramses döneminde, Mısır’da İsrail halkının köleleştirildiği bir dönemde doğdu. Musa dışarıda yürürken bir Mısırlının bir İsrailiye saldırdığını gördü ve ona yardım etmeye çalışırken Mısırlının ölümüne neden oldu. Firavun’un bu olayı duymasından korkan Musa Mısır’ı terk ederek Medyan’a kaçtı. Tanrı Musa’ya Mısır’a gitmesini ve zulüm gören halkını kurtarmasını söyledi ve Musa bu emir üzerine Mısır’a geldi ve Firavun’a halkını bırakmasını söyledi, ancak Firavun bunu reddetti. Bu nedenle Rab Mısırlıların üzerine birçok bela gönderdi ve sonunda Firavun İsrailiiler’i göndermek zorunda kaldı. Firavun kararından hemen pişman oldu ve İsrailiiler’i yakalamak için ordusunu onların peşine gönderdi. İsrailiiler, Kızıldeniz olduğu düşünülen “Kamış Denizi” ne geldiklerinde peşlerinden Firavun’un ordusu yetişti. Burada Musa asasını denize uzattı ve İsrailiiler’in karşıya geçebilmeleri için denizi ortadan ikiye ayırdı. Firavun’un ordusu sularda kayboldu. (Kitab-ı Mukaddes, 1997, s. 1-15). Musa halkını vaat edilen topraklara götürmeden öldü. İsrailoğullarını Filistin’e Yuşa b. Nun götürdü. Yeşu’dan sonra İsrailoğulları bir dönem lidersiz kaldı. Bu lidersiz kaldıkları ara dönem boyunca İsrail kabileleri, toplumun önde gelen ve bilgili üyeleri olarak kabul edilen “Hâkimler” tarafından yönetildi. Daha sonra İsrailiiler peygamber Samuel’den kendilerine bir kral atmasını istediler. Samuel Saul’u

İsraililer'in başına kral olarak atadı. (Aydın, 2004, s. 35-37). Saul, İsrailoğullarının ilk kralıydı (MÖ 1020). Bu dönemde diğere İsrail kabilelerini kendi himayesinde topladı. Saul'den sonra İsrailoğullarının başında Davud kral olarak geçti. (MÖ 1004-965), Kral Davud, Yakup'un oğullarının soyundan olan on iki Yahudi kabilesini krallığının etrafında toplamayı başardı ve Kudüs kentini bu dönemde krallığın başkenti yaptı. (Örücü, 2018, s. 209). Filistin'deki yerli halk Filistiler ile yaptığı savaşı kazanan Davud, büyük bir başarı gösterdi ve bu başarı neticesinde siyasi üstünlüğünü bölgeye kabul ettirdi. İsrail'de krallığın bölgedeki hâkimiyeti büyük ölçüde Davut tarafından sağlandı. Davut'un oğlu Süleyman İsrail Krallığı tahtına çıktığında, özellikle Mısır'daki 22. Hanedan etkisini hissettirene kadar krallık genişledi ve güçlendi. Süleyman böylece krallığının topraklarını Suriye'ye kadar genişletebildi (Tezokur ve Akdemir, 2024, s. 18). Süleyman'ın hükümdarlığı İsrail Krallığı'nın en görkemli dönemiydi. Bu dönemde Kral Süleyman, Yahudiler için kutsal sayılacak "Süleyman Tapınağı" nı inşa etti. Mabedin yapılmasından sonra Kudüs, Yahudiler için dini bir merkez halini aldı. Kral Süleyman'ın son dönemlerinde, İsrail halkına uygulanan yüksek vergiler halkın sadakati sarstı. Süleyman'dan sonra tahta geçen oğlu Rehoboam (Revaham) döneminde ise halk isyan etti. Revaham bu yüzden ülkeden kaçarak Mısır'a sığındı. Revaham Mısır'dayken, daha önce isyan edip Mısır'a sığınmış olan Nebat oğlu Yarovam'la karşılaştı. Yarovam, ona yüksek vergileri azaltmasını önerdi; ancak Revaham bunu reddetti. Yarovam ve etrafındaki diğere İsraili kabileler Birleşik İsrail Krallığından ayrıldılar. (Yenal,2024, s. 28). Süleyman'ın ölümünden sonra krallık kısa sürede dağıldı ve Yahudiler arasında bölünmeler yaşandı. Bu siyasi ve sosyal bölünmeler sonucunda, bir zamanlar aynı krallığın parçası olan bu kabileler güneyde Yehuda Krallığı ve kuzeyde İsrail Krallığı olmak üzere iki farklı devlet kurdular (Turan, 2003, s. 43).

3. İsrail Krallığı'nın Yıkılışı ve Asur Dönemi Sürgünleri (MÖ 734-722)

Yeni Asurlular döneminde, Orta Doğu'nun toprakları bir asırdan fazla bu krallığın idaresi altında kaldı (Cline, 2006, s. 45). MÖ 9. Yüzyılda bölgede güçlenen Asur Devleti, askeri seferler neticesinde sınırlarını genişletiyor ve yayılcı bir politika izliyordu. Asur Kralı III. Salmanassar, İsrail Kralı Ahab'ı ve ona karşı ittifak kuran diğerelelerini MÖ 853'te Qargar Savaşı'nda yenilgiye uğrattı ve 10.000 kişiyi sürgüne gönderdi (Pekşen, 2018, s. 25-28). Asur Kralı III. Tiglat-Pileser, MÖ 734'teki Filistin seferinde veya MÖ 733'te Yahuda Kralı Ahaz'a karşı savaşan İsraili Pekah ve Şamlı Rezin'e karşı düzenlediği askeri sefer sonucunda Pekah ve Şamlı Rezin'in kuzeydeki topraklarını ve doğu sınır bölgelerini ilhak etti. Asur Kralı ayrıca bölgedeki diğere kabilelerin (Zebulon, Aşer ve Naftali) topraklarını ve Şeria Nehri'nin doğu yakasını da ilhak etti ve bölgedeki Yahudileri kendi ülkesine sürdü. Bu sürgün dönemlerinden sonra, MÖ 722'de Samiriye'nin ele geçirilmesiyle başka bir sürgün dönemi başladı. Bu kentin alınmasına sebep olan olay, İsrail Kralı Hoşea'nın Asur Kralı V. Salmanassar'a olan sadakatinden vazgeçmesiydi. Bu sebepten dolayı Asur Kralı, üç yıl Samiriye kentini kuşattı; fakat kentin tamamen alınması, Salmanassar'ın halefi II. Sargon'un önderliğinde tamamlanabildi. Samiriye kentinin işgali sonrasında 27.000 İsraili, Asur ülkesine sürgün edildi. Sürgün edilen Yahudiler, Asur'un Gozan kenti ile Media bölgesine yerleştirildi. Asurlular fethettikleri topraklarda yaptıkları gibi, sürgünle boşalan yerlere de başka toplumlardan insanları yerleştirmişlerdir. Böyle bir uygulamanın amacı, Asur Devleti'ne karşı isyan etmeyen ve devlete sadık olan halkı ellerinde tutmaktı (Gottheil vd., 1906, s. 563-568). Yahudilere yapılan bir diğere Asur istilası da kral Sanherib döneminde gerçekleşmiştir Bu dönemde güneydeki Yahuda Kralı Hizkiya (Hezekiel), Asur Devletine isyana kalkıştı. Asur kralı Sanherib, İsrail kentlerinin hepsini kuşattı ve ele geçirdi. Kudüs kuşatıldığı vakit, kral Hizkiya Sanherib'e haber gönderdi ve krallığının üstündeki işgal ortadan kaldırılırsa her türlü tazminatı ödemeyi kabul edeceğini bildirdi. Kral Sanherib Hizkiya'nın bu teklifini kabul etti ve kendi

yıllıklarında da bahsettiği gibi Yahudilerden hem büyük bir ganimet aldı hem de çok sayıda Yahudi'yi sürgüne gönderdi (Pekşen, 2018, s. 25-28).

4. Babil Sürgünü ve Sürgünden Dönüşler (MÖ 597-586)

Yahudi halkı, Asur sürgün döneminden yaklaşık 136 yıl sonra MÖ 597'de Babillerin işgaline uğradı. Babil'de tahta çıkan Nebukadnezar (605-562), Orta Doğu'da seferler düzenliyordu ve Suriye üzerine yaptığı sefer, bunların içinden en önemlisiydi. Bu askeri müdahaledeki amacı vergi ve haraç toplamak ve ona direnenleri sindirmektir. Böyle bir güç karşısında Yahuda Kralı Yehoyakim, kendi rızasıyla Nebukadnezar'a boyun eğmişti (Oates, 2004, s. 128). 601 yılında Babil ve Mısır arasında olan savaşta Babillilerin ağır kayıplar verdiğini öğrenen Yahuda Kralı Yehoyakim, Babil Kralı'na bağlılığından vazgeçip Mısır'dan yana oldu (Gottheil vd., 1906, s. 563-568). Babil kralı Nebukadnezar, Yoşiya'nın haleflerinin Mısır'dan yardım istemesini duyunca Filistin'i kuşatmış ve Kudüs'e (Yeruşalim) girdi. Kral Yehoyakim'i ve şehirden 10.000 kadar Yahudi'yi esir aldı ve Babil'e götürdü. Nebukadnezar, şehirden ayrılırken Yahuda krallığına Sıdkiya'yı kral olarak atadı. Nebukadnezar Babil'e döndüğünde, Yahuda Kralı Sıdkiya Babil'e isyan etti. Bunun üzerine Babil ordusu Kudüs'ü tekrar kuşattı (Durant ve Lambelin, 1992, s. 48). Babiller, Kudüs kentini yaklaşık bir buçuk yıl kuşattı ve şehir halkını dışarıdan yardım almasınlar diye aç bıraktı. Kudüs işgal edildiğinde Babil ordusu tarafından büyük bir tahribata uğradı. Bu son işgalin sonucunda, Güney Krallığı olarak bilinen Yahuda Krallığı MÖ 586'da yıkıldı (Gottheil vd., 1906, s. 563-568). Krallık yıkıldıktan sonra Kudüs'te bulunan Yahudiler Filistin topraklarından, Babil ülkesine sürgün edildiler (Akgün, 2010, s. 33).

Yahudilerin Babil'de geçirdikleri sürgün yaklaşık elli yıl sürdü. MÖ VI. yüzyılın ortalarında Orta Doğu'da Persler siyasi gücü ele geçirmişlerdi. Persler, güçlü orduları sayesinde Asur, Babil ve Mısırlıların daha önceden sahip oldukları toprakları ele geçirmişti. Pers Kralı Kyros MÖ 539 yılında Babil ile yaptığı Opis Savaşı'nda bu devleti yıktı. Babil krallığının yıkılması ile bu ülkede sürgünde olan Yahudiler esaretten kurtuldu. Yahudiler, Kral Kyros'un fermanı ile tekrar Filistin'e döndüler. Yahudi halkının sürgün topraklarından dönüşleri üç safhada gerçekleşmiştir. İlk gelenler MÖ 535'de Zerubbabel önderliğinde olup, bunlar yıkılan Süleyman Mabedi'nin temelini atanlardır. MÖ 458'de gelenler Ezra önderliğinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde kutsal kitap "Tanah" şekillenmiştir. MÖ 445'te son gelenler Nehemya'nın liderliğindedir ve bunlar Kudüs'ün yeniden yapılmasında çalışmışlardır (Tezokur ve Akdemir, 2024, s. 24). Pers kralı Kyros Yahudilerin gitmesine izin vermekle kalmayıp Yahudilerin Süleyman Tapınağı'nı yeniden inşa etmelerine de yardım etti (Cline, 2006, s. 61).

Sonuç

Bugünkü Yahudilerin atası kabul edilen ve Tarih sahnesine yaklaşık MÖ 2000'lerde ortaya çıkan İbrani kavminin ilk tasviri Mezopotamya'daki antik Ur kentidir. Kavmin bu topraklardan ilk göçü, kutsal kayıtlarda Tanrı'nın emriyle başlamıştır. İbraniler, bu topraklardan hareket edip kendi kavimleri için "vaat edilen" topraklara gelmişlerdir. Filistin'i de içine alan ve Kenan olarak bilinen topraklarda yapılan arkeolojik kazılar, eski İsrailoğullarının bu topraklardaki ilk izlerine M.Ö. 1000 yıllarında rastlandığını göstermektedir. Mezopotamya'dan ya da başka yerlerden pastoral göçebe insanların bu tarihten itibaren Filistin'e gelmesiyle beraber bu bölgedeki nüfusta hızlı bir artış görülmüştür. Bu nüfus yoğunluğunun bir kısmını da Eski İsrail halkı oluşturmaktaydı. Filistin bölgesi, konumundan ve dinler tarihi açısından önemli bir bölgedir. Bu sebepten dolayı Mısır, Asur, Babil, Helenistik Dönem ve Roma gibi devletler tarafından istilaya uğramıştır. Bir dönem Mısır'da köle olarak yaşayan İsraililer buradan Musa önderliğinde çıkmışlardır. Eski İsrail halkı Filistin'deyken Saul, Davud ve Süleyman dönemlerinde kendi krallıklarını kurmuşlardır. Bu krallık zamanında Kudüs şehri, onların hem siyasi hem de dini merkezi olma özelliğine

kavuşmuştur. Kenan topraklarında sürekli devam eden üstünlük mücadelesi ve siyasi çekişmeler yüzünden İbrani kavmi göçe ve sürgün edilmeye maruz kalmıştır. MÖ 734-722 yıllarında iki defa Asurlular tarafından sürgün edildiler. Yaklaşık 136 yıl sonra da Babiller tarafından sürgüne maruz kalan Yahudiler, uzun bir süre Filistin topraklarının dışında sürgün hayatı yaşamışlardır. Babil Devleti'nin, istila sırasında Kudüs ve kutsal tapınağı yıkması Yahudilerin bilinçlerinde derin izler bırakmasına sebep olmuştur. Bu olumsuz durum Yahudi halkının özelinde Kudüs'e ruhi bir özellik kazandırmıştır. Perslerin Babilleri yıkmasıyla bu sürgünden kurtulan Yahudiler, kısım kısım tekrar Filistin topraklarına dönmeye başlamışlar ve sürgünden her dönen grup kendileri için kutsal sayılan şehri yeniden inşa etmiştir.

İbrani tarihine baktığımızda bu kavmin tarih sahnesindeki ilk tasvirinden itibaren yerleşme mücadelesi içinde olduğu görülür. Çeşitli devletlerin egemenliklerinde yaşamış, sürgün edilmiş Yahudi toplumu, ortak bir inanç çevresinde birleşmeyi başarabilmiş ve varlıklarını "vaat edilmiş topraklarda" sürdürme ideolojisiyle canlı tutmuşlardır. Tarihlerindeki iki sürgüne rağmen Kudüs topraklarından uzun süre ayrı kalan bu kavmin geri dönüşlerinin tek adresi Kudüs özelinde Filistin toprakları olmuştur.

Kaynakça

- Ahlström, G. W. (1995). *Civilizations of the ancient near east*. Sasson, J. M. (Ed.), *Administration of the State in Canaan and Ancient Israel*. 587-588, Charles Scribner's Sons.
- Arçın Ay, Ş. (2018). Demir çağı yazılı ve arkeolojik kaynaklarında İsrail ve Yahuda krallıkları. *Filistin Araştırmaları Dergisi*, (2), 1-31.
- Aykit, D. A. (2018). *Dinler tarihi – II*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Aydın, F. (2004-2010). *Yahudilik*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bright, J. (2000). *A history of Israel*. Westminster John Knox Press.
- Akgün, M. (2010). *Yahudinin tahta kılıcı*. Akgün Grup Yayıncılık.
- Ballı, A., Gökçe, A. F. (2021). Yahudi göçleri ve yahudi kimliğinin oluşumu. *İletişim ve Diplomasi* (5), 57-80.
- Basalel, Y. (2000). Yahudi tarihi "*Kronolojik yahudi tarihi, 104 dünya yahudi cemaati, İsrail ve Türkiye-İsrail ilişkileri*". Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık.
- Brenner, M. (2011). *Kısa Yahudi tarihi*. S. Altınçekiç (Çev.), Melisa Yayınları.
- Biberfeld, P. (1948). *Universal Jewish History. Vol. I. Ancient Jewish History*. The Spero Foundation.
- Dever, W. G. (2001). *What did the biblical writers know and when did they know it?: What archaeology can tell us about the reality of ancient Israel*. Eerdmans Publishing Co.
- Durant, W. & Lambelin, R. (1992). *Yahudi tarihi ve siyonist liderlerin protokolleri*. S.S. Karama (Çev.), İnkılap Yayınları.
- Finkelstein, I., & Silberman, N. A. (2001). *The Bible unearthed: Archaeology's new vision of ancient Israel and the origin of its sacred texts*. Simon & Schuster Inc.
- Erdemir, Hatice P. – Erdemir, Halil. (2011). 66-70 Yılları arası Kudüs'te Yahudi isyanı ve günümüze yansımaları, Ed: Mustafa Öztürk, Orhan Kılıç, Enver Çakar, Dördüncü uluslararası Ortadoğu semineri: *İlkçağlardan İslamiyetin doğuşuna kadar Orta Doğu*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Elazığ.
- Cline, H. E. (2006). *A History of ancient Israel: From the Patriarch through the Romans*. Recorded Books, LLC.
- Flavius, J. (1981). *Josephus: Complete works*. Whiston, W. (Çev.), Hendrickson Publishers.

- Gürkan, S. L. (2008). Yahudilik. İSAM.
- İsrail Enformasyon Merkezi. (1997). İsrail'in gerçekleri. İsrail Enformasyon Merkezi.
- Johnson, P. (2005). Yahudi tarihi. F. Orman (Çev.), Pozitif Yayınları.
- Oates, J. (2004). Babylon. 1979 and 1986 Thames & Hudson Ltd.
- Kitabı Mukaddes. (1997). Kitabı mukaddes eski ve yeni ahit: Tevrat, Zebur (mezmurlar) ve İncil. Kitabı Mukaddes.
- Kuhr, A. (2013). Eski Çağ'da Yakınoğu 2:Yaklaşık M.Ö. 3000-330. D. Şendil (Çev.), İş Bankası Kültür Yayınları.
- Meral, Y. (2021). Yahudi kaynakları ışığında Yahudilik. Milet Nihal Yayınları.
- Montet, E., Rappoport, A.S., Lods, A. ve Garaudy, R., (2006). Tarihte ve günümüzde Siyonizm ve Yahudilik. Örgün Yayınları.
- Nana, M. (2008). Yahudi tarihi. Selenge Yayınları.
- Örücü, S. (2018). Yahudi Diasporasının Filistin'e göçü ve İsrail Devleti'nin kuruluşu. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 202-233.
- Pekşen, O., Ve Köse, O., (Ed.). (2018). Asur ve Babil kralları tarafından İsrail ve Yehuda krallıklarının halklarına uygulanan sürgünler. Berikan Yayınevi.
- Saggs, H. W. F., (1960), Ur of the Chaldeans. A question of identification. British Institute For Iraq Studies Publishers.
- Shakak, I. (2002). Yahudi tarihi - Yahudi dini. A. E. Dac (Çev.), Anka Yayınları.
- Schama, S. (2015). Yahudilerin tarihi, kelimeleri bulmak, MÖ 1000-Ms 1492. L. T. Basmacı (Çev.), ALFA Basım Yayım.
- Tezokur, M.H. & Akdemir, H. (2024), Babil Sürgünü'nün Kudüs'ün Kutsallığına Etkisi. *Dicle İlahiyat Dergisi*, 27(1), 15-27.
- Turan, Ö. (2003). Medeniyetlerin çatıştığı nokta ortadoğu. Yeni Şafak Yayınları.
- Yenal, S. (2024). Yeni Asur ve Yeni Babil Devletlerinin Kudüs Seferleri ve Sonuçları. (Tez No. 880437) [Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldırım, E. (2019.) Nil'in Tanrı Kralları. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Yıldırım, E. (2023). Eski Mısır Kralı III. Tutmosis döneminde Doğu Akdeniz kıyılarındaki Şehir devletlerine yapılan askerî seferler, 173 -187, Editör: Doğan Yörük, Hüseyin Muşmal, Prof. Dr. Bayram Ürekli'ye. Armağan Yayın, Palet Yayınları.

Extended Abstract

Introduction

Before scholarly study, the timeline and historical accuracy of the Hebrew tribe, the ancestors of today's Jews, was as described in the Old Testament. Over time, with the discovery of archaeological artifacts and the emergence of new information about Jewish history, information based on primary records has diversified. We can trace the beginning of the Hebrew tribe, the ancestors of today's Jews, and the history of Israel back to the time when an Israelite people settled in Palestine. This can be dated to the 13th century and later. Prior to this dating, there was no concrete historical record and no concrete trace. The ancestors of Israel were nomadic wanderers, and this is prior to the history of Israel. Archaeological excavations in the land known as Canaan, which includes Palestine, show that the first traces of the ancient Israelites in this land date back to 1000 BC. With the first traces of the settlement of this tribe,

the presence of the people of Israel in the land of Palestine became visible, and there was also a diversification of the population in this land, leading to an increase in the population in Palestine.

Methodology

This study seeks to answer the questions of the first appearance of the Hebrews on the stage of history, the temporal accuracy of the migration of Abraham, the ancestor of today's Israelites, from Mesopotamia, and when the tribe actually settled in Palestine, by comparing the data obtained as a result of scientific studies with what is written in the Jewish holy book. The accuracy of the Old Testament accounts of the Israelites was contradicted by archaeological research, Assyrian and Babylonian kingly inscriptions and other scientific studies, especially temporally. These discrepancies led to a historical misconception about the tribe of Israel. In order to correct this misconception and to provide a more objective perspective on the subject, scientific sources have been utilized more in this study.

Findings

From this period onwards, the arrival of nomads from Mesopotamia and elsewhere in Palestine led to a rapid increase in the population of the region. Part of this population was the ancient people of Israel. The migration of Abraham and his family from Ur to Palestine at God's command was the first journey of this tribe. While in Palestine, the Hebrews were forced by famine and other reasons to go to Egypt, where they had to live under Egyptian rule for a long time. The Israelites came out of Egypt under the leadership of Moses. The Israelites established their first kingdom in Palestine under Saul and enjoyed their greatest glory under King David and King Solomon. During this period, the Kingdom of Israel grew stronger. As a result of the wars with the natives of Palestine, the Israelites imposed their political supremacy in the region on the other tribes. Jerusalem became a religious center thanks to the holy temple built during the reign of Solomon. After King Solomon, their weakened state collapsed and the Israelite tribes, once part of the same kingdom, separated. The two southern tribes formed the Kingdom of Judah, while the ten northern tribes of Israel formed the Kingdom of Israel.

Result

As a result, the northern Kingdom of Israel was destroyed by the Assyrian invasion between 734-722 BC and its people were exiled from the land of Palestine. Like the Kingdom of Israel, the Kingdom of Judah in the south was destroyed by the Babylonian invasion in 597-586 BC and its people were again exiled. These invasions also caused great destruction and devastation in Palestine. Jerusalem, the capital and religious center of the tribe, was destroyed along with the temple. Many sacred artifacts were taken from the Temple of Solomon. As a result of Assyria and Babylon's military intervention in Israel, the policies of these states led to the exile of the people living in the country of Israel. Thousands of people were removed from the land of Palestine and distributed to the lands of Assyria and Babylon. This exile left deep scars on the people of Israel. The people of Israel had to live in exile for many years. Babylon was destroyed during the reign of the Persian king Cyrus. Thanks to the freedom granted to this people by the king, the people of Israel were able to return to the land of Palestine. The time-scientific accuracy of the migration and settlement of the ancient Israelites cannot be determined solely on the basis of the information contained in the Old Testament, as this would be incomplete and inaccurate. In order to dispel this misconception, the issue should only be looked at from a critical perspective. As a result, this tribe was first seen in the ancient city of Ur in Mesopotamia and they were on the move from the very beginning. This social mobility carried them to Palestine. After they settled in Palestine around 1000 BC, this geography became an important region for their existence. The tribe lived in a constant state of migration and exile.